



Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

<http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/uufader.htm>

İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin “Önemli Yer” Algısı

Adem ÖCAL, Recep POLAT, Ayşen ALTINOK

Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlk. Böl./ Aksaray, ocadem@gmail.com

*Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Aksaray,
recepolat66@hotmail.com*

Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü /Aksaray, aysencihangir@msn.com

ÖZET

Bu çalışma, ilköğretim öğrencilerinin nirengi noktası algılarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışma Türkiye’de 8 ilden seçilen (Şanlıurfa, Ardahan, Afyonkarahisar, Adana, Çorum, Kırşehir, Ankara, Aksaray) 1025 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler, farklı yerleşim birimlerinde ikamet etmekte (köy, kasaba, şehir), farklı sınıf düzeylerinde bulunmakta (6, 7 ve 8. sınıf) ve farklı ekonomik özelliklere sahip bulunmaktadır. Araştırma kapsamında hazırlanan ölçme aracı 2010 Mart-Mayıs döneminde uygulanmıştır. Veriler nitel araştırma yöntemleri ile elde edilmiş olup, çalışma betimsel tarama modelinde desenlenmiştir. Ölçme aracı, açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Öğrencilerin verdikleri cevaplar betimsel olarak analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin Türkiye’de ve Dünyada önem verdikleri yerler belirlenmiştir. Bulgular, ilköğretim dönemindeki öğrencilere mekânın öğretiminde yol gösterici olması bakımından önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Nirengi noktası, Mekânsal biliş, Yer öğrenme, Sosyal bilgiler, Coğrafya eğitimi.

Elementary School Secondary Stage Students' Landmark Perceptions

ABSTRACT

This study was conducted to determine landmark perception of elementary school students. The study was implemented with 1025 students from 8 cities (Şanlıurfa, Ardahan, Afyonkarahisar, Adana, Çorum, Kırşehir, Ankara, Aksaray) in Turkey. The students lived in different settlements (village, town, and city), being in different grade levels (6, 7 and 8th) and being in different economic features. The measurement tool prepared for this study applied in the period from March to May 2010. The study was designed as descriptive method and qualitative research method was used. The data were obtained with qualitative research methods, and the study designed as a descriptive survey method. Measurement tool was prepared in the form of open-ended questions and answers were analyzed in accordance with qualitative research methods. At the end of the study, it was determined that the places that 6, 7 and 8th grade students' give importance in Turkey and around the world. Findings are important in terms of leading in teaching geographical space for students in primary education.

Key Words: Landmark, Spatial cognition, Place learning, Social studies, Geographical education.

GİRİŞ

Çevreyi tanıma ve çevreye uygun davranış kalıpları geliştirme insanın doğasında bulunan bir gereksinimdir. Her insan yaşadığı yeri tanımak, bu yerin matematiksel ve özel niteliklerini öğrenmek ister. İnsanın çevreyi keşfetme ihtiyacı, coğrafya, kartoğrafya, nöroloji, psikoloji gibi birbirinden farklı bilim dallarının yer öğrenme ortak paydasında çalışmalar yapmalarına yol açmıştır. Tolman (1948) yer öğrenmeye dair ilk çalışmaları yapmış ve zihin haritaları kavramını ortaya atmıştır. Daha sonra yer öğrenme ile ilgili çalışmalar mekânsal biliş adı altında ele alınmaya başlanmıştır. Hart ve Moore (1973), mekânsal bilişi, "Mekân ilişkilerinin varlığının ve yapısının içsel ya da bilişsel tasviri ve kavranması, diğer bir deyişle, düşüncedeki mekânın benimsenmiş yansıması ve tekrar yapılandırılması..." olarak tanımlamışlardır.

Önemli Yerler (Nirengi Noktaları)

Birçok bilim dalında kullanılan nirengi noktaları kavramı mekânsal biliş alanında şu şekilde tanımlanabilir: Belirlenmiş bölgede yegane (tek ve

özel) noktalar (Werner ve ark., 1997: 42). Mekânsal bilişte terim olarak nirengi noktaları terimi ve onunla ilgili kavramlar ilk olarak Lynch (1960) tarafından “Image of the City” çalışmasında ortaya atılmıştır. O’nun hipotezine göre, nirengi noktaları şehirlerin inşasında dikkat edilen önemli parçalardır. Nirengi noktaları şehirlerde çevresindekilerden farklı binalar; açık alanlarda ise ilginç yapılar (saat kulesi gibi) ya da bazı özel olayların geçtiği yerlerdir. Ayrıca nirengi noktaları renk, şekil, anlamsal değer gibi ayırıcı özellikleri ve belirleyici nitelikleri ile çevrede yol bulmada ve çevreye alışmada insanlara yardım eden noktalar (Caduff ve Timbfff, 2008: 249).

Mekânsal bilişin gelişimine dair birçok teori ortaya atılmıştır. Bu teorilerin birçoğunda mekânsal bilişte ilk aşamanın nirengi noktalarının (önemli yerlerin) öğrenilmesi olduğu vurgulanır (Shemyakin, 1962; Golledge, 2004; Siegel ve White, 1975).

Nirengi noktaları eski zamanlardan itibaren yol bulmada bir referans noktası işlevi görmüş, mekâna dair bilginin gelişmesinde ve mekânsal problemlerin çözümünde önemli rol oynamışlardır. Lynch (1960), insanların şehir çevrelerini betimlemeleri ve şehir alanlarındaki görünüm gücünü arttırmalarında en önemli öğelerin köşeler, kavşaklar, yollar ve bölgeler gibi önemli noktalar olduğunu öne sürmüştür. Shemyakin (1962), insanlarda mekânsal bilgi kazanımının bir yerdeki nirengi noktalarının öğrenilmesi ile başladığını belirtmiştir (Şekil 1).



Şekil 1: Shemyakin'e Göre Mekânsal Bilgi Kazanımı (Öcal, 2008)

Nirengi noktalarını rota ya da soyut mekân bilgisi ile karıştırmamak gerekir. Rotada belirlenmiş ardışık bir sıra vardır, soyut mekân bilgisinde ise tecrübelerle oluşan daha karmaşık bir yapı görülür (Werner ve arkadaşları, 1997: 42). Bireyde mekânsal bilişin gelişiminde, nirengi noktaları stratejik bir öneme sahiptir. Nirengi noktaları bilgisini rota bilgisi takip edecek, daha sonrasında ise bütün mekânı kapsayıcı ve koordineli bir mekân düşüncesine ulaşılacaktır (Jansen-Osmann ve Wiedenbauer, 2004: 347).

Twersky, nirengi noktalarının az bilinen yerlerin öğrenilmesinde önemli olduğunu belirtmiştir. Daha az bilinen yerler zihin haritalarında bir takım karışıklıklara neden olur, özellikle mesafelerin kavranmasında sorunlar yaşanabilir (Twersky, 1993: 16). Twersky, nirengi noktalarının bir yeri tarif etmedeki önemini şu sözlerle ifade eder:

“Yurtdışındayken nerede yaşadığımı sorduklarında, “New York’un yakınında” derim. Şehirde sorduklarında ise, “Stanford yerleşkesinin hemen dışında” ya da “marketin yanında” gibi ifadeler kullanırım. Yaşadığım yerin nirengi noktaları ile ilgisini kurarım ve karşımdaki kişinin oraları bildiğini varsayarım. Biz az bilinen yerleri tanımlamada daha çok bilinen nirengi noktalarını kullanırız. Yol tarif etmenin bir yolu gibi görürüz nirengi noktalarını. Bu hatırlatma sayesinde diğer yerlerin kolayca bulunabileceğini düşünürüz.”

Nirengi noktaları genel bir sınıflama ile dörde ayrılır: doğal nirengi noktaları, insanlar tarafından yapılmış nirengi noktaları, uzak nirengi noktaları ve yerel nirengi noktaları (Akt: Abdullah, 2007). Burnett (2000) alternatif bir sınıflandırma yapmış ve nirengi noktalarının görünürlük, süreklilik, bulunduğu bölge ile olan ilişkisi ve ender olması gibi temel özelliklerine vurgu yapmıştır (Akt: Caduff ve Timbfff, 2008: 251). Coğrafi özellikler ile çevre arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Bölgeler, keskin kenarlar, sınırlar, nehirler ve göller tek başlarına mekânsal tasvire hizmet eden önemli coğrafi özellikler olabilir. Çünkü bu özelliklerden herhangi birisi referans noktası olarak algılanabilir ve gizil nirengi noktalarının tanınmasına neden olabilir. Nirengi noktaları yer temelli ve nesne temelli özellikler taşıyabilirler (Caduff ve Timbfff, 2008: 254-255).

Nirengi noktaları (önemli yerler) mekânsal ilişkilerin koordinasyonunda önemli bir rol oynarlar. Herhangi bir yol tarifinde bir nirengi noktasının kullanımı ile yol bulucunun pozisyonu arasında bir ilişki ve birliktelik vardır. Örneğin, “... benzin istasyonuna varıncaya kadar düz git, sonra sola dön”. Burada, birinci cümle benzin istasyonu gibi önemli bir noktayı, ikinci cümle ise kişinin sol tarafı gibi benmerkezci bir referans sistemini ifade eder (Heth, Cornell ve Alberts, 1997: 199).

Önemli Yerlerin (nirengi noktaları) Algılanması - Yaş İlişkisi

Önemli yerlerin algılanması gelişim dönemlerine göre farklılaşabilir. Hayatın ilk yıllarında benmerkezci düşünce hâkimken, iki yaşından itibaren nesne merkezli düşünceye geçiş görülmektedir. Çocuk, mekâna dair zihinsel faaliyetlerinde önceleri yakın nirengi noktalarını kullanırken, gelişime bağlı olarak daha uzaktaki nirengi noktalarını kullanmaya başlar. Yetişkinler

alışageldikleri nirengi noktalarını kullanma eğilimindedir (Hund ve Naroleski, 2008: 310-311).

Çocuklar ve yetişkinler nirengi noktalarını farklı kullanırlar. Allen, Kirasic, Siegel ve Herman (1979)'a göre, günlük hayatta önemli yerleri ifade eden cümlelerde, mesafe belirtmede yetişkinlerin çocuklardan daha başarılı oldukları gözlenmiştir. Siegel ve White (1975), çocuklarda nirengi noktaları bilgisinin, rota bilgisinin ve alan bilgisinin hiyerarşik bir sıra ile kazanıldığını ifade etmişlerdir.

Cornell, Heth ve Broda (1989: 755) yedi yaş grubundaki çocukların en yakın noktaları seçme eğiliminde olduklarını, on yaş grubundaki çocukların ise çevredeki birçok bilgiyi birleştirerek daha kapsamlı seçimler yaptığını bulmuşlardır. Ayrıca, on yaşından sonra ise insanların mekânsal becerilerinin arttığı, yol bulmada faaliyetlerinde kestirme yolları tercih ettiklerini ve daha soyut seçimler yaptıklarını ortaya koymuştur.

Literatürde doğrudan nirengi noktaları algısı ile ilgili başka çalışmalar da mevcuttur. Golledge (2002), A.B.D.'deki yetişkinlerin en fazla bildikleri yerlerin Eysel Kulesi, Çin Seddi, Mısır Piramitleri, Tac Mahal ve Özgürlük Anıtı olduğunu bulmuştur.

Nirengi noktaları, mekânda hareketi ve insanın mekânı algılaması esasına dayanır. Ülkemizde nirengi noktalarının algılanması ile doğrudan ilgili çalışmalara ulaşılammıştır. Ancak nirengi noktalarını da kapsayan davranışsal coğrafya ile ilgili konuları Tümertekin ve Özgüç (2004)'ün eserlerinde görmek mümkündür. Davranışsal coğrafya ile ilgili bazı deneysel çalışmalarda yapılmıştır. Tuncel (2002), üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği araştırmasında, Türk öğrencilerin zihin haritalarındaki İslam ülkelerini incelemiştir. Tuncel'in bulgularına göre, öğrencilerin yakın çevrelerindeki ülkeleri daha fazla bilmekte, ayrıca, öğrencilerin ülkelerle ilgili bilgileri güncel olaylardan etkilenmektedir. Aliğaoğlu (2007), Balıkesir şehri imajı ile ilgili çalışmasında üniversite öğrencilerinin Balıkesir şehrini nasıl algıladıklarını incelemiştir. Bu çalışmada, Balıkesir şehri ifade edilirken en fazla doğru bilinen yerlerin nirengi noktaları olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin Türkiye'de ve Dünya'da en fazla önem verdikleri yerleri belirlemektir. Sosyal bilgiler dersi ile bireyin içinde yaşadığı hayata hazırlanması amaçlanmaktadır. Bunun için öncelikle bireyin yaşadığı çevreyi tanınması ve mekâna uygun davranış geliştirmesi hedeflenir. Bu ders kapsamında

öğrencilere kazandırılması gereken becerilerden birisi de mekân algılama becerisidir (MEB, 2005: 45). Mekân kavramının Türk eğitim programlarında bir beceri adı altında yer alması, 2005 sosyal bilgiler programı ile mümkün olmuştur. Bu bağlamda ilköğretim 4-7 sosyal bilgiler programı incelenmiştir. Sadece 4-5 sınıf sosyal bilgiler ders programında, bireyin çevresindeki önemli yerleri öğrenmesini amaçlayan doğrudan kazanımların var olduğu, 6-7. sınıf düzeyinde ise mekânın öğretilmesine ilişkin dolaylı kazanımların olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Programında Önemli Yerlerle İlgili Kazanımlar (MEB, 2005).

Sınıf	Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanımlar
4	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Yaşadığımız Yer	6. Çevresinde gördüğü doğal ve beşeri unsurları ayırt eder.
	Küresel Bağlantılar	Uzaktaki Arkadaşlarımız	1. Dünya üzerinde çeşitli ülkeler olduğunu fark eder.
5	Kültür ve Miras	Adım Adım Türkiye	1. Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihi mekânları, nesnelere ve yapıtları tanır.
	Küresel Bağlantılar	Hepimizin Dünyası	1. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.

Soyut işlemler döneminde oldukları varsayılan bu dönem öğrencilerinin (yaklaşık 12 – 14 yaş), hem Türkiye’deki hem de dünyanın daha uzak yerlerindeki önemli yerleri zihinsel olarak tasavvur edebilecekleri düşüncesi örneklem seçiminde etkili olmuştur.

YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden tekli durum çalışmasıdır. Betimsel bir araştırma olup, öğrencilerin önem verdikleri nirengi noktalarının belirlenmesine yönelik desenlenmiştir.

Katılımcılar

Çalışma Türkiye’de 8 ilden (Şanlıurfa, Ardahan, Afyonkarahisar, Adana, Çorum, Kırşehir, Ankara, Aksaray) 1025 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar basit seçkisiz örneklem yöntemi ile seçilmiştir (Büyüköztürk ve ark., 2009: 84). Öğrencilerin önemli yer

tercihlerinin yaşanılan yere göre farklılaşabileceği düşüncesi ile çalışma Türkiye'nin farklı yerlerinden katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Ölçme aracı 2010 Mart-Mayıs döneminde bu illerde öğrenim gören ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır.

Katılımcılar arasında kız-erkek oranı eşittir (%50 kız, %50 erkek). Öğrencilerin %24,2'si köylerde, %19,6'sı kasabalarda, %56,2'si ise şehir merkezlerinde ikamet etmektedirler. Öğrencilerin sınıf düzeylerine bakıldığında, %33,5'inin 6. sınıfa, %37,6'sının 7. sınıfa, %29'unun ise 8. sınıfa devam ettiği görülmektedir. Öğrencilerin gelir durumları arasında da farklılıklar vardır. Öğrencilerin ailelerinin %33,2'sinin aylık gelirinin 0-500 TL, %31,8'sinin 501-1000 TL, %25,5'inin 1000-1500 TL, %9,6'sının ise 1500 TL'den daha fazla olduğu görülmüştür.

Veri Toplama Aracı

Veriler yarı yapılandırılmış açık uçlu formlar ile toplanmıştır. Ölçme aracının güvenilirlik düzeyini yükseltmek için, formların doldurulması esnasında gönüllü öğretmenler ve araştırmacılar öğrencilerle birlikte bulunmuşlardır ve formlara yazılan her bir kelime dikkate alınmış ve analizde kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda, çalışılan ortamdaki bütün verilerin dikkate alınması ve üye kontrolü (member checking) güvenilirlik bakımından önemlidir (Büyüköztürk ve ark., 2009: 259).

Veri toplama aracı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencilerin kişisel bilgilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. İkinci bölümde ise, Türkiye'de ve dünyada önemli olarak nitelendirdikleri yerlerden onar tane yazmaları istenmiştir.

Veri Analizi

Verilerin çözümlenmesinde, nitel araştırma tekniklerine uygun olarak betimsel analiz kullanılmıştır. Her bir öğrencinin formlara yazdıkları yer isimlerinin çeteleleri tutulmuştur. Bu şekilde her bir öğrencinin zihnindeki nirengi noktaları belirlenmiştir. Veri analizi üç araştırmacı tarafından eşzamanlı olarak yapılmış ve sonuçlar karşılaştırılmıştır. Daha sonra öğrencilerin ifade ettikleri yerler doğal – beşeri unsurlar olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır.

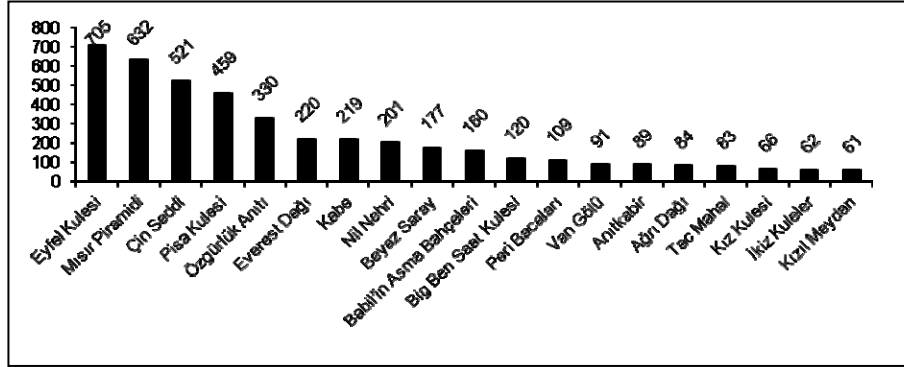
BULGULAR

İlköğretim öğrencilerinin dünyada ve Türkiye'de en fazla bildikleri yerleri belirlemek için yapılan bu çalışmada, öğrenciler dünyada 149 yer, Türkiye'de ise 148 farklı yer ismi belirtmişlerdir. Bulgular öncelikle frekans değerlerine göre, daha sonra ise kategorik olarak sunulmuştur.

Dünyada En Fazla Bilinen Yerlere İlişkin Bulgular

Öğrenciler, dünya üzerinde 149 farklı nirengi noktasını belirtmişlerdir. Bu yerlerin frekansı 1-705 arasında değişmekte olup, yüzde bakımından %1 ve üzeri olan yerler Tablo 2’de gösterilmiştir.

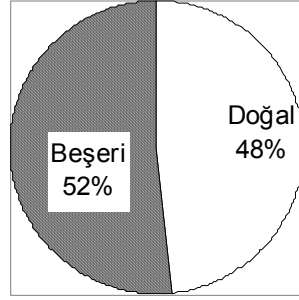
Öğrencilerce en fazla tanınan yerler arasında, ilk sırada Paris’te bulunan Eyfel Kulesi yer almaktadır. Eyfel Kulesi öğrencilerin %11,65’i tarafından tanınmaktadır. İkinci sırada Mısır Piramitleri (%10,45), üçüncü sırada ise Çin Seddi (%8,61) yer almaktadır. Dördüncü sırada İtalya’daki Pisa Kulesi (%7,59) ve beşinci sırada ABD’den Özgürlük Anıtı (%5,46) bulunmaktadır. Sıralamada altıncı sırada doğal bir oluşum olan Himalaya Dağları’nın en yüksek noktası olan Everest Tepesi (%2,64), yedinci sırada dini bir niteliğe sahip olan Kâbe (%3,62), sekizinci sırada ise Nil Nehri (%3,32) vardır. Dokuzuncu sırada, haber bültenlerinde adı sıkça duyulan bir yer olan Beyaz Saray, onuncu sırada ise dünyanın yedi harikasından birisi olan Babil’in Asma Bahçeleri yer almıştır. Şekil 2’deki yerlerden sadece dördü doğal coğrafya unsuru olarak oluşmuş, diğer on beş yer ise insanlar tarafından inşa edilmiştir.



Şekil 2: Öğrencilerin Dünyada En Fazla Bildikleri Yerler (oranı %1 ve üstü olan)

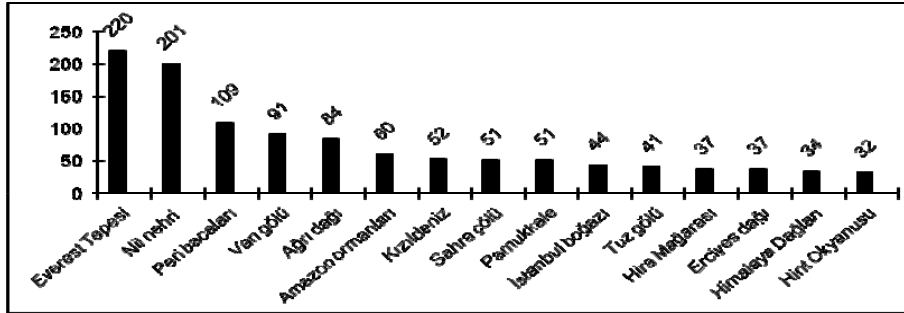
Öğrencilerin en fazla bildikleri dünyadaki yerler arasında, Şekil 2’de gösterilmeyen, frekansı 30-60 arasında olan 13 yer ve frekansı 1-29 arası olan 116 yer daha öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. Frekansı 30-60 arasındaki nirengi noktalarından en çok tercih edilenler Kızıldeniz (f=52), Sahra Çölü (f=51), Pamukkale (f=51), Burj Dubai Binası (f=47), İstanbul Boğazı (f=44) ve Tuz Gölü (f=41)’dir.

Öğrencilerin dünyada önemsedikleri yerler doğal ve beşeri unsurlar olarak sınıflandırıldığında, yerlerin %52'sinin insan yapımı olduğu, %48'inin ise doğal yollarla oluşmuş olduğu görülmüştür (Şekil 3).



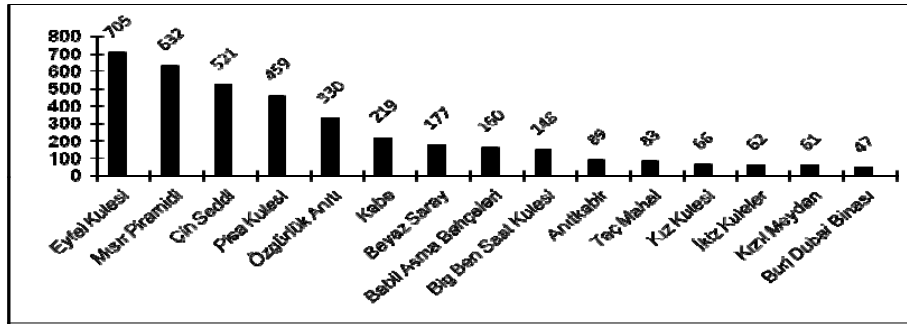
Şekil 3: Öğrencilerin Dünyada En Fazla Bildikleri Yerlerin Kategorik Dağılımı

En fazla bilinen doğal coğrafya unsuru Everest Tepesi (f=220)'dir. Nil Nehri (f=201) ve Peribacaları (f=109), sıralamada Everest Tepesi'nden sonra gelirken, Van Gölü (f=91) ve Ağrı Dağı (f=84) daha sonra gelmektedir. 6. sırada dünyanın önemli orman kaynaklarından olan Amazon Yağmur Ormanları (f=60), 7. sırada Kızıldeniz (f=52), 8. sırada ise Sahra Çölü (f=51) bulunmaktadır. Pamukkale, İstanbul Boğazı, Tuz Gölü, Hira Mağarası diğer önemli doğal nirengi noktalarını oluşturmaktadır (Şekil 4).



Şekil 4: Öğrencilerin Dünyada En Fazla Bildikleri Doğal Yerler

Öğrencilere göre, dünyada en fazla tanınan insan yapımı yerler bağlamında, ilk beş sırada Eyfel Kulesi, Mısır Piramidi, Çin Seddi, Pisa Kulesi ve Özgürlük Anıtı'nın yer aldığı görülmüştür (Grafik 4). Bu yerleri Kâbe (f=219), Beyaz Saray (f=177), Babil'in Asma Bahçeleri (f=160), Big Ben Saat Kulesi (f=148) ve Anıtkabir (f=89) izlemektedir. Tac Mahal, Kız Kulesi, İkiz Kuleler, Kızıl Meydan ve Burj Dubai Binası öğrencilerince tanınan diğer önemli beşeri coğrafya unsurlarını oluşturmaktadırlar (Şekil 5).

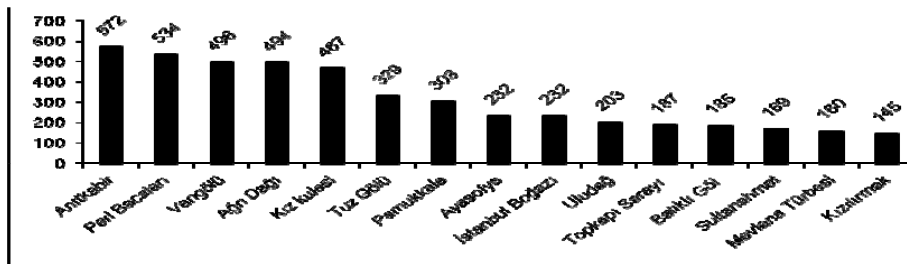


Şekil 5: Öğrencilerin Dünyada En Fazla Bildikleri Beşeri Yerler

Dünyada en fazla tanınan yukarıda bahsedilen 15 yerin dışında başka yerler de vardır. Bu yerler arasında Berlin Duvarı'nı (f=22), Panama Kanalı'nı (f=16), Malabadi Köprüsü'nü (f=14), Zeus Heykeli'ni (f=13) Mostar Köprüsü'nü (f=7) sayabiliriz.

Türkiye'de En Fazla Bilinen Yerlere İlişkin Bulgular

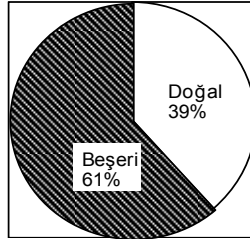
İlköğretim döneminde öğrencilere birtakım coğrafi bilgiler öğretilmektedir. Bu bilgiler arasında ülkemizde fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri ile ön plana çıkan yerler de bulunmaktadır. Öğrenciler, Türkiye'de önemli olarak nitelendirdikleri 148 yer ismi belirtmişlerdir.



Şekil 6: Öğrencilerin Türkiye'de En Fazla Bildikleri Yerler

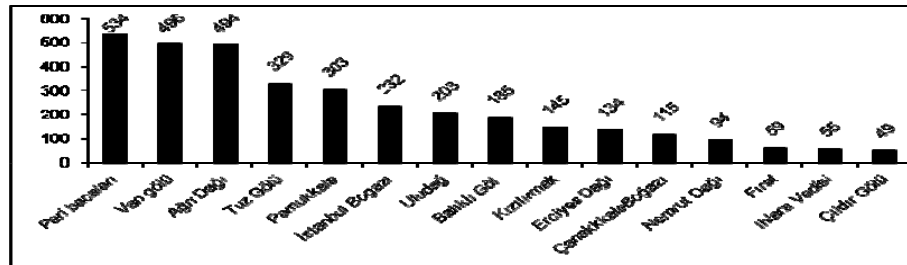
En yüksek frekansa sahip olan yer Atatürk'ün naaşının bulunduğu Anıtkabir'dir (f=572). Anıtkabir'i Kapadokya'nın incisi Peribacaları (f=534), Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü (f=496), Türkiye'nin en yüksek dağı olan Ağrı Dağı (f=494) izlemiştir. Türkiye'deki diğer önemli yerler arasında Kız Kulesi'ni (f=467), Tuz Gölü'nü (f=329), Pamukkale'yi (f=303), Ayasofya'yı (f=232), İstanbul Boğazı'nı (f=232), Uludağ'ı (f=203) ve Topkapı Sarayı'nı (f=187) saymak mümkündür (Şekil 6).

Öğrencilerin Türkiye'de en fazla tanıdıkları yerleri doğal ve beşeri olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmaya göre, öğrencilerin en fazla önem verdikleri yerlerin %61'inin insan yapımı (beşeri) unsurlar, %39'unun ise doğal unsurlar olduğu görülmüştür (Şekil 7).



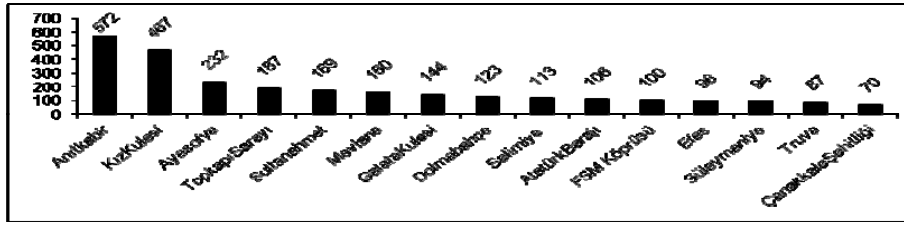
Şekil 7: Türkiye'de En Fazla Bilinen Yerlerin Kategorik Dağılımı

Öğrencilerinin Türkiye'de en fazla tanıdıkları doğal yerlerin başında, gerek coğrafi bakımdan gerekse kültürel bakımdan ilgi çekici özelliklere sahip olan ve halk arasında Peribacaları (f=534) olarak bilinen oluşumlar gelmektedir. Peribacalarından sonra en fazla tanınan yerler Van Gölü (f=496), Ağrı Dağı (f=494), Tuz Gölü (f=329), Pamukkale (f=303), İstanbul Boğazı (f=232), Uludağ (f=203), Balıklıgöl (f=185) ve Kızılırmak (f=145) izlemektedir. Türkiye'de en fazla bilinen doğal yerlerin, aynı zamanda turistik yerler olduğu ya da coğrafi olarak belirgin bir özelliğinin bulunduğu göze çarpmaktadır (Şekil 8).



Şekil 8: Öğrencilerin Türkiye'de En Fazla Bildikleri Doğal Yerler

Öğrencilerin Türkiye’de en fazla bildikleri insan yapımı (beşeri) yerleri aşağıdaki grafikte görmek mümkündür (Şekil 9). 1025 öğrenciden 572’si Anıtkabir’in kendileri için önemli bir yer olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle Türk filmlerinde sık sık gösterilen Kızkulesi (f=467) ikinci sırada bilinirken, Ayasofya Müzesi üçüncü sıradadır (f=232). Osmanlı Devleti’nin son dönemdeki ihtişamını gösteren Topkapı Sarayı (f=187), Sultan Ahmet Camii (f=169), Mevlana Müzesi (f=160) sıralamada bu yerlerden daha sonra gelmektedir. Galata Kulesi, Dolmabahçe Sarayı, Selimiye Camii 7, 8 ve 9. sıralarda bulunmaktadır. Öğrencilerin ifade ettikleri diğer yerler arasında, Atatürk Barajı, Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, Efes, Süleymaniye Camii, Truva Antik Kenti ve Çanakkale Şehitliği bulunmaktadır (Şekil 9). Türkiye’de en fazla bilinen yerler sıralamasında ilk 15’te İstanbul’dan 9 yerin bulunması önemli bir bulgudur.



Şekil 9: Öğrencilerin Türkiye’de En Fazla Tanıdıkları Beşeri Yerler

Öğrencilerin Türkiye’deki önemli yerlere ilişkin görüşlerine göre, yukarıda bahsedilen 15 yerden başka 133 yer daha tespit edilmiştir. Bu yerler arasında Trabzon Sümela Manastırı’nı (f=49), Mersin Cennet-Cehennem Obruğu’nu (f=45), Erzurum Palandöken Kayak Merkezi’ni (f=39), Sivas/Divriği Ulu Camii’ni (f=36), Ardahan Şeytan Kalesi’ni (f=24) sayabiliriz.

Öğrencilerin Yaşadıkları Yerler İle Önemli Yer Tanımlamaları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Bu çalışma Türkiye’deki 8 ilde gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin bildikleri nirengi noktalarının yaşanılan yere göre değişip değişmediğini belirlemek için, il değişkenine göre veriler değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamındaki illerde ikamet eden öğrencilerin, Türkiye’de ve dünyada en fazla tanıdıkları 15 yer incelendiğinde, yaşanılan yerin nirengi noktaları algısı üzerindeki etkileri görülebilmektedir.

Tablo 2: Öğrencilerin Yaşadıkları illere Göre Dünyada En Fazla Tanındıkları Nirengi Noktaları

İL./Sıra	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Aksaray	Eyfel K.	Mısır P.	Pisa K.	Peri B.	Çin Seddi	Everest T.	Big Ben	İhlara V.	Van G.	Tuz G.	Hasan D.	Erciyes D.	Babil A.B.	Tac Mahal	Anıtkabir
Ardahan	Eyfel K.	Mısır P.	Pisa K.	Çin Seddi	Big Ben	Özgürlük Anıtı	Babil A.B.	Nil Nehri	Van G.	Ağrı D.	Peri B.	Tac Mahal	Şeytan Kalesi	Kız K.	Hıra Mağ.
Afyonkarahisar	Eyfel K.	Pisa K.	Mısır P.	Çin Seddi	Özgürlük Anıtı	Anıtkabir	İstanbul B.	Kız K.	Ağrı D.	Van G.	Topkapı Sarayı	Nil Nehri	Selimiye Camii T.	Everest T.	Sahra Çölü
Kırşehir	Çin Seddi	Eyfel K.	Mısır P.	Pisa K.	Big Ben	Özgürlük Anıtı	Babil A.B.	Kabe	Everest T.	Efes	Beyaz S.	Truva Atı	Panama Kanalı	Hıra Mağarası	Pamukkale
Adana	Eiffel K.	Pisa K.	Mısır P.	Peri B.	İkiz Kuleler	Beyaz S.	Özgürlük Anıtı	Everest T.	Babil A.B.	Nil Nehri	Sahra Çölü	Pamuk-kale	Çin Seddi	Arafat Dağı	Erciyes Dağı
Çorum	Çin Seddi	Mısır P.	Eyfel K.	Kabe	Özgürlük Anıtı	Pisa K.	Nil Nehri	Everest T.	Ağrı D.	Himalayalar	Londra	İkiz kuleler	Kızıl deniz	Van G.	Beyaz S.
Şanlı Urfa	Beyaz S.	Mısır P.	Mısır Kabe	Everest T.	Çin Seddi	Empire State	Taç Mahal	İkiz kuleler	Çin Seddi	Musul	Nil Nehri	Halep	Himalayalar	Basra Körfezi	Paris
Ankara	Beyaz S.	Mısır P.	Eiffel Kabe	Eiffel K.	Özgürlük Anıtı	Çin Seddi	Pisa K.	Everest T.	İstanbul B.	Kızıl Meydanı	Kız K.	Big Ben	Büyük Okyanus	Halep	Anıtkabir

Öğrenciler tarafından dünyada önemli tanınan, Eyfel Kule'si, Mısır Piramitleri, Pisa Kulesi, Çin Seddi, Big Ben, Kâbe, İkiz Kuleler, Everest Tepesi, Özgürlük Anıtı gibi yerler ortak olmakla birlikte, yerel bazı farklılıklar da vardır. Örneğin, Aksaray ilinde yaşayan öğrenciler için, dünyada en fazla tanıdıkları ilk onbeş yer arasında yaşadıkları bölgede bulunan Peribacaları (f=39), Ihlara Vadisi (f=25), Tuzgölü (f=23) ve Hasandağı (f=22)'nin yer alması ilgi çekicidir. Ardahan ilinde yaşayan öğrencilerin Ardahan'da bulunan Şeytan Kalesi'ni (f=25); Adana'da yaşayan öğrencilerin Erciyes Dağı'nı vurgulamaları önemlidir (Tablo 2).

Yaşanılan yer ile öğrencilerin nirengi noktası tanımlamaları arasındaki ilişki, Türkiye'deki yerler söz konusu olunca daha açık bir şekilde görülmektedir. Aksaray'da yaşayan öğrencilerin Türkiye'de en fazla tanıdıkları yer tercihlerinde, yaşadıkları yerlerde ve yakın çevresinde bulunan Peribacaları (f=79), Ihlara Vadisi (f=51) ve Tuz Gölü (f=51) ilk üç sırada yer alırken; Hasandağı, Erciyes Dağı, Peribacaları ve Mevlana Türbesi gibi noktalar da en fazla tercih ettikleri yerler arasında bulunmaktadır. Aynı şekilde Ardahan ilinde yaşayan öğrenciler Türkiye'deki önemli yerler arasında Çıldır Gölü'nü (f=49), Ardahan Kalesi'ni (f=38) ve Kura Nehri'ni (f=32); Adana'daki öğrencilerin tercihlerinde Yılan Kale (f=17) ve Toprak Kale (f=8); Çorum'daki öğrencilerin tercihlerinde Kızılırmak (f=25) bulunmaktadır (Tablo 3).

Şanlıurfa'da yaşayan öğrencilerin Türkiye'deki nirengi noktaları sıralamalarında, Balıklı Göl (f=120) birinci sırada bulunurken, Kız Kulesi, Atatürk Barajı diğer bilinen yerlerdir. Ankara'da yaşayan öğrencilerin ilk tercihi Anıtkabir'dir (f=219). Ankara'da yaşayan öğrenciler için diğer önemli yerler ise Ankara Kalesi (f=63) ve T.B.M.M.'dir (f=48).

Tüm bu bulgulara göre öğrenciler nirengi noktaları tercihlerinde yakın nirengi noktalarını uzak nirengi noktalarına göre daha fazla tercih etmektedirler. Öğrencilerin dünyada en fazla tanıdıkları yerler sıralamasında, iller bağlamında, yaşadıkları ilde veya yakın çevresindeki yerlerin bulunması, coğrafi çevre ile etkileşimin önemini göstermesi bakımından önemlidir.

Tablo 3: Öğrencilerin Yaşadıkları İllere Göre Türkiye’de En Fazla Tandıkları Nirengi Noktaları

İl/Sıra	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Aksaray	Peri B.	İhlara V.	Tuz G.	Ağrı D.	Van G.	Anıtkabir	Nemrut D.	Mevlana T.	İstanbul B.	Topkapı S.	Hasan D.	Erciyes D.	Ayasofya	Uludağ	Kız K.
Ardahan	Van G.	Ağrı D.	Anıtkabir	Peri B.	Pamuk kale	Tuz G.	Kız K.	Çıldır G.	İstanbul B.	Ayasofya	Ardahan Kalesi	Kura N.	Uludağ	S.Ahmet Camii	Topkapı S.
Afyon-karahisar	Ağrı D.	Mevlana T.	Kız K.	İstanbul Boğ.	Van G.	Anıtkabir	Selimiye C.	Galata K.	Karahisar Kalesi	Topkapı S.	S.Ahmet C.	Uludağ	Çanakkale B.	Kızılırmak A.K.	Efes A.K.
Kırşehir	Erciyes D.	Ağrı D.	Peri B.	Anıtkabir	Van G.	Pamuk kale	Kız K.	Malabadi Köp.	Ayasofya S.	D.Bahçe S.	İstanbul B.	Palandöken D.	Uludağ	Boğaziçi Köp.	Ulu Cami
Adana	Peri B.	Pamuk kale	Anıtkabir	Van G.	Topkapı S.	Yılan Kale	Ağrı D.	Ayasofya Cami	Kız K.	D.Bahçe S.	Tuz G.	İstanbul B.	Toprak Kale	Dicle N.	Sümela M.
Çorum	Anıtkabir	Peri B.	Ağrı D.	Kız K.	Van G.	Sultan Ahmet	Ayasofya	Mevlana Türbesi	İstanbul B.	Tuz G.	Pamuk kale	Kızılırmak Cami	Selimiye Cami	Galata Kulesi	Uludağ
Şanlıurfa	Balıklı Göl	Kız K.	Atatürk Barajı	Van G.	Anıt kabir	Ağrı D.	Tuz G.	Çanakkale B.	İstanbul B.	Peri B.	Kızılırmak Sarayı	Topkapı Sarayı	Uludağ	F.S.M. Köp.	S.Ahmet Cami
Ankara	Anıtkabir	Peri B.	Kız K.	Van G.	Ağrı D.	Pamuk kale	Tuz G.	Ayasofya Kalesi	Galata Kulesi	Uludağ	Ankara Kalesi	Mevlana Türbesi	Topkapı Sarayı	Efes Antik K.	TBMM

TARTIŞMA ve SONUÇ

Mekânın zihinsel olarak düzenlenmesinde nirengi noktaları önemli bir işleve sahiptir. Nirengi noktaları şekilleri ve yapısı nedeniyle kolay hatırlanır ve algılanır. Çevredeki diğer yerler nirengi noktalarına göre konumlandırılır. Bu çalışmada öğrencilerin önemli yer olarak belirttikleri yerler, yaşadıkları çevreyi zihinsel olarak düzenlemelerinde etkisi olan coğrafi unsurlardır. Bireyin çevreyi öğrenme sürecinde coğrafi unsurlar, formal (okullarda) veya informal (gizil öğrenme) yollarla kazanılabilir. Bu çalışmada, öğrencilerin dünyada en fazla bildikleri beş yer Eifel kulesi, Mısır Piramidi, Çin Seddi, Pisa Kulesi, Özgürlük Anıtı'dır. Bu bulgular, Golledge (2002)'un A.B.D.'deki yetişkinlerle ulaştığı bulgular ile benzemektedir. Farklı iki ülkede ve farklı gelişim dönemlerindeki iki örnekleme bu derece benzer bulgulara ulaşılması önemlidir. Bu yerlerin kolay hatırlamalarında, çevrelere göre ayırt edici birtakım özelliklere sahip olmalarının yanı sıra, yazılı ve görsel medyada sıklıkla bu yerlerden bahsedilmesinin, popüler olmalarının farklı yaş grubundaki bireyler üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin Türkiye'de en fazla tanıdıkları yerlerin başında Anıtkabir gelmiştir. Peribacaları, Ağrı Dağı, Van Gölü, Kız Kulesi vs. diğer önemli nirengi noktalarından bazılarıdır. Çocukların Türkiye'deki nirengi noktası tercihlerinde, ders kitaplarının ve medyatik unsurların etkili olduğu görülmüştür. Çocukların öncelikle çevresindeki yerleri ve önemli noktalarını öğrenmeleri beklenirken, Türkiye'deki önemli yer algısına ilişkin bulgular göstermiştir ki, çocuklar yaşadıkları yerden uzakta bulunan, ama yazılı-görsel medyada adını sıkça duydukları yerleri daha fazla belirtmişlerdir: Kız Kulesi, İstanbul Boğazı, Sultanahmet Camii vs...

Çocukların dünyadaki önemli yerler konusunda, daha uzaktaki yerleri nirengi noktası olarak hatırlamaya meyilli oldukları görülmüştür. Bu sonuç, Öcal (2007)'in ilköğretim dönemindeki (6-8 sınıf) öğrencilerin yakın çevresindeki nirengi noktalarına daha az dikkat ettikleri, buna karşılık uzaktaki nirengi noktalarını daha doğru bildiklerine ilişkin bulguları ile benzeşmektedir. Ancak Türkiye'deki önemli yerler konusundaki ise, öğrencilerin hem yakınlarındaki yerleri hem de uzaklardaki yerleri hatırlamaya daha meyilli oldukları görülmüştür. Hâlbuki yakından uzağa ilkesi gereğince, bireylerin öncelikle yakın çevresini öğrenmeleri beklenir (Büyükkaragöz ve Çivi, 1997: 64).

Ülkemizde şehirlerin ve kırsal alanların planlanmasında, nirengi noktası olabilecek yerlere önem verilmelidir. Caddeler, bulvarlar, kavşaklar, parklar, anıtlar, doğal ve suni göller, müzeler vs. gibi nirengi noktası

olabilecek yerler, planlamada öncelikle yerleştirildiklerinde, yerleşmenin diğer unsurlarını düzenlemek daha kolay olacaktır. Düzenli şehirler sistematik mekân düşüncesinin oluşmasına katkı sağlayabilir.

Okullarda ve eğitim programlarında, mekânsal konular yerel unsurlardan küresel coğrafi unsurlara doğru hiyerarşik bir sıra ile öğretilmelidir. Öğretmenler yerel örneklerin gösteriminde ve öğretiminde, iki boyutlu, üç boyutlu araçlara önem vermelidirler. Bu bağlamda, sanal çevrenin tasvir edildiği bilgisayar programları, nirengi noktalarının vurgulandığı maket şehirler, kabartma haritalar faydalı olabilirler.

Mekânsal biliş ülkemizde yeni olmasına karşın, dünyada uzun yıllardır üzerinde çalışılan ve büyük bir bilgi birikimine sahip olan bir alandır. Bu konuda farklı disiplinlerde ve disiplinler arası çalışmalar özgün ürünlerin ortaya çıkmasını sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Abdullah, A.S., 2007. A comparative study of colour perception between designers and lay public of constructed landmarks in Malaysian cities. Post-Graduate Seminar Semester 2 Session 2006/2007. Rumah Alumni, Universiti Teknologi, Malaysia.
- Aliağaoğulları, A. 2007. Davranışsal coğrafyaya bir örnek: Öğrenci merkezli Balıkesir şehir imajı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 17, Sayı: 1 Sayfa: 17-44
- Allen, G.L. Kirasic, K.L. Siegel, A. and Herman, J. 1979. Developmental issues in cognitive mapping: The selection and utilization of environmental landmarks. *Child Development*, 50, 1062-1070.
- Büyükkaragöz, S. S. ve Çivi C. 1997. *Genel Öğretim Metotları*. (7. Baskı). İstanbul: Öz Eğitim Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. B., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel F. 2009. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi
- Caduff, D. and Timbf, S. 2008. On the assessment of landmark salience for human navigation. *Cogn Process*, 249-267.
- Cornell, E., Heth, C.D. and Broda, L. 1989. Children's wayfinding: response to instructions to use environmental landmarks. *Developmental Psychology*, 755-764.

- Golledge, R. 2002. Simplifying the world. *Directions Magazine* 24.11.2010 tarihinde <http://www.directionsmag.com/articles/simplifying-the-world/124053> adresinden alınmıştır.
- Golledge, R. 2004. Spatial cognition. In *The Encyclopaedia of Applied Psychology*. Spielberger C. (Ed.). (pp. 443 – 452). *Amsterdam: Elsevier Ltd.*
- Hart, R. A. and Moore G. 1973. The development of spatial cognition: a review. In *Image and Environment: Cognitive Mapping and Spatial Behavior*. R. Downs and D. Stea (Ed.), (pp. 246-288). *Chicago: Aldine Publishing Company.*
- Heth, C.D., Cornell, E.H. and Alberts, D.M. 1997. Differential use of landmarks by 8 and 12 years old children during route reversal navigation. *Journal of Environmental Psychology*, 17, 199–213.
- Hund, A.M. and Narolesky, A. R. 2008. Developmental changes in young children's spatial memory and language in relation to landmarks. *Journal of Cognition and Development*, 9 (3), 310-339.
- Jansen-Osmann, P. and Wiedenbauer, G. 2004. The representation of landmarks and routes in children and adults: A study in a virtual environment. *Journal of Environmental Psychology*, 24, 347–357.
- Lynch, K. 1960. *The Image of the City*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- M.E.B. 2004. İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4-5. sınıflar) öğretim programı ve klavuzu. (Taslak Baskı). Ankara.
- M.E.B. 2005. İlköğretim sosyal bilgiler dersi (6 – 7. sınıflar) öğretim programı ve klavuzu (Taslak Baskı). *Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.*
- Öcal, A. 2007. *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde 6. Sınıf Öğrencilerinin Mekânsal Biliş Becerilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öcal, A. 2008. Sosyal bilgilerde mekânsal biliş becerisi ve öğretimi. Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi. Tay, B. ve Öcal, A. (Ed.), (pp. 361-388). *Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.*
- Shemyakin, F. N. 1962. Orientation in space. In *Psychological Science in the USSR*. B.G. Ananyev et al. (Eds). Vol. 1, (pp. 186-255). *Washington: U.S. Office of Tech. Services (No. 11466).*

- Siegel, A. W. and White S. H. 1975. The development of spatial representations of large-scale environments. In *Advances in Child Development and Behavior*. H. Reese (Ed.), Vol. 10, (pp. 10-55). *New York: Academic Press*.
- Tuncel, H. 2002. Türk öğrencilerin zihin haritalarında İslam ülkeleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 12, Sayı: 2, Sayfa: 83-103.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. 2004. *Beşeri Coğrafya, İnsan, Kültür ve Mekan*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Twersky. B. 1993. Cognitive maps, cognitive collages and spatial mental models. *Information Theory: A theoretical Basis for GIS*. (pp. 14-24). *Berlin: Springer-Verlag*.
- Werner, S., Brückner, B., Mallot, H., Shweizer, K. and Freska, C. 1997. Spatial cognition: the role of landmark, route and survey knowledge in human and robot navigation. *Informatik Aktuell*. (pp. 41-50). *Berlin: Springer- Verlag*.